

М.В. Морарь

ПОЛІТОЛОГІЯ

Навчальний посібник

М.В. Морарь

ПОЛІТОЛОГІЯ

Навчальний посібник

Мелітополь - 2019.

УДК 323; 184

М 79

Затверджено вченою радою
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного
(протокол від «23» квітня 2019 року №10)

Рецензенти:

Олексенко Р.І. - доктор філософських наук, професор (Таврійський державний агротехнологічний університет)

Сергієнко Т.І. - кандидат політичних наук, доцент (Запорізький національний університет)

Морарь М.В.

М 79 Політологія: навчальний посібник. Мелітополь: ФО-П Однорог Т.В., 2019. 176с.

ISBN 978-617-7566-72-3

У навчальному посібнику аналізуються основні проблеми політичної теорії і практики, чітко, стисло і доступною мовою розглянуто їх основні поняття і категорії. З позицій сучасних методологічних підходів розкрито зміст, структура та функції інститутів політичної і правової системи, різноманітних чинників функціонування політичного процесу, а також специфіку їх прояву в суспільних трансформаціях України. При підготовці посібника використано найновіші публікації вітчизняних учених, власні дослідження автора.

ISBN 978-617-7566-72-3

© М.В. Морарь, 2019

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ I. Політологія як наукова теорія	6
Розділ II. Політична влада	19
Розділ III. Політична система суспільства	42
Розділ IV. Держава як інститут політичної системи	55
Розділ V. Політична партії та партійні системи	73
Розділ VI. Політичні режими	97
Розділ VII. Вибори та виборчий процес	109
Розділ VIII. Політичні еліти та лідерства	118
Розділ IX. Демократія як форма і спосіб організації суспільно-політичного життя	131
Словник основних термінів	149
Список використаної та рекомендованої літератури	167

ВСТУП

Сучасні вимоги, які постають перед українським суспільством вимагає від кожної людини усвідомленого відношення до політичних подій, що відбуваються в країні, вміння дати правильну світоглядну оцінку, оволодіння практичними навичками участі у громадському житті. Крім того, процеси глобалізації, інформатизації та інтелектуалізації, зумовлюють необхідність виховання освіченої, здатної адекватно сприймати ці процеси особистості. У цьому контексті політична освіта була і залишається життєво важливою складовою будь-якого суспільства. Політична освіта виступає джерелом формування політичної свідомості особистості – політичних знань, переконань, поглядів, оцінок, установок та ідеалів.

Політична наука посідає одне з провідних місць в системі суспільних наук. Як наука про політику, про закономірність діяльності з керівництва та управління суспільством на основі публічної влади покликана не лише надавати політичні знання, на основі яких формуються уявлення щодо форм і способів функціонування громадянина у політичному, правовому, економічному та культурному полі демократичної держави, але й утверджувати її свідому громадянську позицію. Політичні знання потрібні сьогодні будь-якій людині, незалежно від її професійної приналежності, оскільки, живучи в суспільстві і бути вільним від політики неможливо. Для того, щоб не бути пасивним об'єктом впливу з боку охочих до влади людей, потрібно не тільки брати участь у політиці, а й мати наукові знання про неї та керуватися ними на практиці. Джерелом таких знань є окрема наука – політологія.

Політологія, як одна з впливових гуманітарних дисциплін, слугує одним з елементів формування, збереження і вдосконалення концентрованого досвіду освоєння людиною природного і соціального світу. Функція політології як навчальної дисципліни передбачає, що навчальні курси мають не просто давати інформацію, а насправді формувати вміння, як можна застосовувати в повсякденному житті, захищаючи своє інтереси та відстоюючи за потреби свої

права. Шкільна освіта таких навичок не дає, тому саме в цьому і має полягати місія сучасної політології. Громадянин будь-якої держави повинен розуміти основи функціонування політичної системи, навіть якщо це прямо не стосується сфери його фахових інтересів. Кожен індивід хоча б періодично голосує та вимушено чи добровільно бере участь у прийнятті рішень, що стосуються його територіальної громади чи держави загалом. Крім того, дуже важливо знати свої права та володіти політико-правовими інструментами їхнього захисту.

Громадянин України не отримує всіх цих життєво необхідних знань та навичок у середній школі, яка з різних причин сьогодні не є джерелом формування ціннісних орієнтацій, а отже, не сприяє ціннісній консолідації українського суспільства. Отже, ключове значення має вивчення політології у вищій школі для студентів усіх спеціальностей, оскільки саме політична наука формує проінформованого громадянина, здатного та готового до політичної участі, належності до певних груп інтересів чи членства в політичних партіях, захисту своїх політичних прав та свобод.

Мета і завдання курсу: надання студентам базових, науково обґрунтованих, систематизованих знань про закономірності розвитку політичної сфери життя суспільства, роль та місце особистості в політичному процесі, політичні інститути та їх функції, сутність основних соціально-політичних доктрин, специфіку міжнародних відносин та глобальні проблеми сучасності, визначення місця України у світовому співтоваристві.

РОЗДІЛ I

ПОЛІТОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ТЕОРІЯ

1. Політика як соціальне явище.
2. Об'єкт і теоретико-методологічний інструментарій політології.
3. Становлення політології як науки та навчальної дисципліни.

Вивчення будь-якої навчальної дисципліни розпочинається з визначення змісту її поняття. Поняття «політологія» походить від двох грецьких слів: *politika* – державні й суспільні справи і *logos* – слово, поняття, учення. Тобто політологія – це наука про політику. Для розуміння предмета потрібно з'ясувати суть поняття «політика»

1. Політика як соціальне явище.

Слово політика як науковий термін відоме завдяки праці давньогрецького філософа Арістотеля «Політика» що буквально означає «те що стосується держави». Політикою тоді називалось все, що стосувалось такого міста – держави: державні й суспільні справи, мистецтво управління суспільством і державою. Сама ж політика як певний вид людської діяльності з'явилась значно раніше. В цьому контексті можна стверджувати, що політика існувала не завжди, а зароджується із виникненням держави й існує разом із нею. Історично феномен політики розвивається водночас із соціумом.

На ранніх етапах розвитку суспільство не знало іншої соціальної диференціації, окрім статевовікової та сімейно – родинної. Відсутнім було і протиставлення соціальних інтересів, оскільки переважав спільний інтерес, який полягав у тому, щоб вижити в боротьбі за існування зі стихійними силами природи. За цих умов у суспільстві, а точніше, у людській спільноті, яка ще не набула характерних для суспільства ознак цивілізованості, у процесі виробництва й розподілу продуктів, організації спільного життя діяли механізми саморегуляції у вигляді звичаїв, релігійних догматів, міфологічних

уявлень. Вони природним шляхом регулювали процес задоволення потреб і підтримували цілісність існуючої спільноти.

Із часом поступове ускладнення матеріального виробництва, наростання соціальної мобільності, культурний прогрес та інші чинники сприяли посиленню класової, етнічної, виробничо–професійної, територіальної, релігійної диференціації суспільства. Унаслідок цих об'єктивних процесів сформувались специфічні інтереси різноманітних соціальних спільнот, між якими стали виникати конфлікти. За цих умов механізми розподілу й обміну продуктів виробництва, якими були звичаї і традиції, догмати релігійної віри та інші регулятори людських відносин, виявились нездатними ефективно регулювати наявні суперечності, погоджувати інтереси, субординувати їх певним чином і знаходити спільний інтерес. У суспільстві виникла потреба в утворенні соціальної сили, здатної реалізувати багатоманітні соціальні інтереси і забезпечити цілісність самого суспільства. Таку потребу було реалізовано у процесі становлення специфічних суспільних інститутів, які завдяки використанню засобів владного примусу забезпечували необхідні загальнообов'язкові форми поведінки в суспільстві та його цілісність. Головним таким інститутом стала держава – офіційний носій публічної влади, який узгоджує соціальні інтереси й за допомогою засобів примусу регулює суспільні відносини.

З появою суспільних інститутів як носіїв публічної влади, держави виникла й політика як відповідна владна діяльність людей і таких інститутів. Соціальне призначення політики, отже, полягає в узгодженні багатоманітних інтересів і потреб людей, їх різноманітних спільнот і забезпеченні таким чином цілісності суспільства. Виконує це соціальне призначення політики держава як офіційний носій публічної влади. Саме так розуміли політику античні філософи. Платон, наприклад, визначав політику як "мистецтво жити разом". Арістотель виходив із того, що людина за своєю природою є політичною істотою, і завершення цієї природи знаходить свій вияв саме в політичному спілкуванні, тобто в державі.

З урахуванням зазначеного про політику можна дати таке її визначення: політика – це діяльність щодо керівництва та управління суспільством на основі публічної влади.

У політології виокремлюють такі функції політики:

1. відображення і задоволення соціальних інтересів. Політика покликана створювати членом суспільства можливості для вираження і задоволення їхніх суспільно значущих інтересів і потреб. Ті чи ті соціальні інтереси відображуються у відповідній політичній ідеології та реалізуються у практичній діяльності політичних сил;

2. інтеграція суспільства на основі узгодження соціальних інтересів, запобігання і розв'язання конфліктів. Політика координує соціальні інтереси і потреби, певним чином здійснює їхню субординацію, підпорядковує часткові інтереси загальним. Вона може виражати передусім інтереси лише частини суспільства, підпорядковуючи їй інші інтереси. У такому разі політика відіграє дестабілізуючу роль і може викликати гострі соціальні конфлікти й навіть руйнування суспільства як політично організованої спільноти;

3. визначення цілей і завдань суспільного розвитку, організація мас і мобілізація ресурсів на їх досягнення. У демократичному суспільстві цілі й завдання розвитку суспільства та його складових визначаються у програмних документах політичних партій, відображаються в урядових програмах у разі здобуття ними державної влади і реалізуються в державній діяльності;

4. соціалізація особи, тобто становлення індивіда як члена людської спільноти, включення його до складного світу суспільних відносин. З одного боку, політика забезпечує цілеспрямований вплив на соціалізацію особи, а з іншого – виступає засобом, за допомогою якого індивід здатен набувати соціальних якостей, формувати себе як суспільно активного суб'єкта. Причому у сфері політики домінуючим мотивом соціальної активності особи є не пристосування до середовища, а потреба у його зміні та вдосконаленні;

5. забезпечення наступності та інноваційності суспільного розвитку. Завдяки політиці забезпечується послідовність розвитку суспільства в

управлінні суспільними процесами враховується досвід попередніх поколінь і водночас упроваджуються зумовлені назрілими потребами й вимогами новації.

2. Об'єкт і теоретико-методологічний інструментарій політології.

Політологія, як і будь-яка інша наука, має свої категорії, тобто загальні поняття, які відображають найбільш істотні, закономірні зв'язки й відносини реальної дійсності й пізнання. Їхня специфіка полягає в тому, що вони розкривають різні сторони процесу здійснення влади в суспільстві.

Досконала теорія передбачає наявність системи категорій, у якій останні перебувають у логічному взаємозв'язку й розташовуються в певній послідовності. При цьому одна з категорій виступає базовою, вихідною, імпліцитно, тобто неявно, у зародку, містить інші категорії. У політології такою є категорія *політична влада*.

Влада взагалі – це вольові відносини між людьми, тобто такі відносини, за яких одні люди здатні й мають можливість нав'язувати свою волю іншим. Засобом здійснення політичної влади є політика. Як заснована на владі суспільна діяльність, політика реалізується у просторових межах політичної системи. *Політична система суспільства* є центральною й інтегративною категорією політології. Вона органічно поєднує в собі, з'єднує в систему інші категорії цієї науки. Так, інституціональна підсистема політичної системи охоплює політичні інститути – державу та її структурні елементи, політичні партії, громадські організації, органи місцевого самоврядування тощо. *Політичні інститути* та їх різновиди – *державна, політична партія, громадська організація* тощо – також є категоріями політології.

Комунікативна підсистема політичної системи ґрунтується на політичних відносинах як тих зв'язках між багатоманітними соціальними спільнотами та їх організаціями, що складаються з приводу влади. Категорія політичні відносини належить до основних категорій політології.

Політична система охоплює також політичну культуру. *Політична культура*, як і *політична система суспільства*, також є інтегративною категорією політології, яка поєднує багато інших понять цієї науки, зокрема

поняття *політична свідомість, політична ідеологія, політична психологія, політична поведінка, політичні цінності, політичні норми, політична соціалізація* тощо.

Формою функціонування політичної системи суспільства, яка еволюціонує у просторі й часі, є політичний процес – одна з основних категорій політології. Політичними процесами називаються відносно однорідні серії політичних явищ, пов'язаних між собою причинними або структурно-функціональними залежностями. Політичне явище як одна з найзагальніших категорій політології є сукупністю всіх чинників і явищ, пов'язаних зі здійсненням політики.

Конкретні визначення основних категорій політології містяться у наступних главах. Вивчення політології – це передусім опанування її категорій.

Поряд із категоріями важливими інструментами пізнання політичних явищ і процесів виступають методи політологічних досліджень. **Метод пізнання** – це спосіб теоретичного освоєння дійсності. Кожна наука використовує ту чи іншу сукупність методів та їх конкретні різновиди залежно від об'єкта, предмета, характеру (теоретичного чи емпіричного), мети дослідження. Сукупність методів дослідження, що їх застосовують у тій чи іншій науці, називається **методологією**.

Існує багато різних класифікацій методів пізнання. Традиційно вони поділяються на філософські та спеціально-наукові. Філософські методи є найбільш загальними. Основними з них матеріалістична філософія вважає діалектику і матеріалізм. Методологічна роль матеріалізму полягає в тому, що він заперечує надприродність у явищах природи, суспільства і людської свідомості й орієнтує науку на розкриття природних, об'єктивних зв'язків. Діалектика є методом матеріалістичної філософії науки в загалом, оскільки вона формулює найбільш загальні закони пізнання: переходу кількісних змін у якісні; єдності й боротьби протилежностей; заперечення.

Методами, які мають загальнонауковий характер, є: порівняння, аналіз, синтез, ідеалізація, узагальнення, сходження від абстрактного до конкретного,

гіпотези тощо. Водночас окремі науки використовують спеціальні методи пізнання. У соціології, наприклад, це такі методи збирання інформації, як масове анкетування, інтерв'ю, експертні опитування, обробка документів, тощо. Політологія також користується певними дослідницькими методами, виокремлення яких значною мірою залежить від розуміння предмета цієї науки. Якщо під політологією розуміти всю сукупність наукових знань про політику, то її методами доведеться вважати й ті, якими користуються інші науки – філософія, історія, соціологія, психологія, правознавство тощо - у дослідженні політичних явищ і процесів. Нерідко в навчальній і науковій літературі так і трапляється – виокремлюються десятки різних методів, які об'єднуються у групи.

Якщо ж виходити з того, що політологія є окремою, самостійною наукою про політику із притаманним лише їй предметом, то коло основних методів політологічних досліджень можна окреслити більш-менш чітко. До них належать насамперед системний, структурно-функціональний, інституціональний, порівняльний і біхевіористський методи. Звичайно, політологія використовує багато інших методів – логічних, соціологічних, емпіричних тощо, однак зазначені методи впливають зі змісту її предмета, який має системний, структурний, функціональний і поведінковий аспекти, а тому є в ній основним.

Під кутом зору **системного методу** або підходу (підхід є узагальненою характеристикою методу) суспільство та його складові можна розглядати як біль чи менш постійні утворення, що функціонують у межах більш широкого середовища. Такі утворення характеризуються, як цілісні системи, що складаються з певного комплексу взаємозв'язаних елементів, які можна виокремити із системи та аналізувати. Системи мають більш-менш чітко окреслені межі, які виокремлюють їх із навколишнього середовища. Відповідно до цього підходу політична сфера суспільного життя вивчається як комплекс елементів, що утворюють цілісну систему в її зв'язку з іншими сферами суспільного життя – економічною, соціальною і духовною. Завдяки

використанню в політології системного методу стало можливим саме поняття *політична система суспільства*.

Системний метод орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта й тих механізмів, які її забезпечують, на виявлення багатоманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну конструкцію, водночас системний метод аналізу політики, політичної системи вимагає докладного вивчення її складових, структури і функціонування. Це досягається застосування поряд із системним підходом структурно-функціонального методу.

Структурно-функціональний метод є однією з найважливіших форм застосування системного підходу в дослідженні політичних явищ і процесів. Його можна визначити як дослідницький прийом, що полягає в розділенні об'єкта на складові, вивченні зв'язків між ними й визначення місця і ролі всіх складових у функціонуванні об'єкта як цілого, за збереженням ним своєї цілісності у взаємодії із зовнішнім середовищем. Застосування структурно-функціонального методу в дослідженні політичної системи суспільства передбачає виокремлення елементів її структури, основними з яких є політичні інститути. З'ясування особливостей їх функціонування та зв'язку між ними.

Важливу роль у політологічних дослідженнях відіграє **інституціональний метод**. У соціології під соціальними інститутами (від *лат. institutum* – установа, установка) розуміють певні сукупності соціальних норм, як встановлених тим чи іншим чином правил поведінки, та об'єднання людей, у тому числі організації, що складаються і діють на їх основі. Соціальні норми можуть бути моральними, релігійними, правовими, політичними тощо. Відповідно розрізняють моральні, релігійні, правові, політичні та інші інститути. Соціальні інститути виконують у суспільстві регулятивну, організаційну, виховну та інші функції. Вони є механізмами саморегуляції спільного життя людей, регулюють і опредмечують діяльність людини. Найважливішу роль у здійсненні регулятивної функції серед соціальних інститутів відіграють моральні й правові інститути.

Використання терміну *інститут* для позначення сукупності правових норм, що регулюють певну групу однорідних і взаємопов'язаних суспільних відносин, є характерним для правознавства. У політології зазначений термін використовується переважно для позначення різноманітних політичних організацій.

Застосування інституціонального методу в політологічному дослідженні передбачає виокремлення, аналіз і систематизацію різноманітних політичних організацій як політичних інститутів держави та її органів (глави держави, парламенту, уряду тощо), політичних партій, громадських організацій, засобів масової інформації, органів місцевого самоврядування та ін. Оскільки такі організації створюються і функціонують на основі здебільшого правових норм, то застосування інституціонального методу в політології передбачає також аналіз політико-правових інститутів, якими є інститути конституційного права.

Ускладнення політичних процесів, що відбуваються в сучасному світі, багатоманітність форм політичного життя на теоретичному рівні можна пізнати лише за умови їх порівняння й зіставлення, побудови аналітичних порівняльних моделей, які групували і класифікували б політичні явища і процеси за певними ознаками. Це досягається використанням **порівняльного методу**. Він орієнтує дослідження на розкриття спільних і відмінних рис політичних систем та їхніх елементів у різних країнах, народів та епох. При цьому акцент робиться спочатку на з'ясуванні спільного, оскільки відмінності між різнотипними політичними системами можуть бути з'ясовані лише в разі наявності в них певних спільних, системних ознак. Головна проблема застосування порівняльного методу пов'язана з необхідністю підбору порівнюваних явищ і процесів, оскільки порівняння можливе лише в межах однорідної і згуртованої політичної структури. На використанні в першу чергу порівняльного методу ґрунтується особлива галузь політологічних знань – порівняльна політологія.

Суть **біхевіористського методу** вивчення суспільних явищ і процесів, який називають також «біхевіоральним» (іноді їх трактують як різні методи),

полягає в дослідженні поведінки індивідів і соціальних груп (звідси і його назва: *англ.* behaviour означає «поведінка»). З другої половини XIX ст. цей метод використовується у психології, а після Другої світової війни він утвердився в політології, причому спершу у США, а потім і в європейських країнах. Якщо раніше політологи акцентували свою увагу на формально-правовому аналізі політичних інститутів, формальній структурі політичної системи суспільства, то об'єктом аналізу біхевіористського методу в політології стали різні аспекти поведінки людей як суб'єктів політики.

Використання біхевіористського методу в політології передбачає визнання того, що політика як суспільне явище має передусім особистісний вимір, а всі групові форми дій виводяться з аналізу поведінки індивідів, які створюють групові зв'язки. Домінуючими мотивами політичної поведінки індивідів є їхні психологічні орієнтації, а політичні явища і процеси так само як і природні, можуть і повинні вимірюватись кількістю. Ґрунтуючись на цих засадах, біхевіористський підхід передбачає широке використання в політологічних дослідженнях статистичних даних, кількісних методів, анкетних опитувань, моделювання політичних процесів тощо. За допомогою таких методів досліджують політичні орієнтації, позиції і поведінку людей, наприклад, під час виборів, у конфліктних ситуаціях тощо.

Біхевіористський підхід спричинив справжню революцію в політології, бо саме він і передбачувані ним дослідницькі методи дають можливість отримувати достовірні знання про політику.

Останнім часом у політології в дослідженнях перехідних суспільств почали використовувати **неінституціональний** підхід як поєднання інституціонального і біхевіористського методів. Він дає змогу, з одного боку, з'ясувати динаміку еволюції інститутів, а з іншого – зосереджувати увагу на суб'єктивних уявленнях людей щодо функціонування інститутів, які визначають їхню повсякденну політичну поведінку.

Буттєвий статус кожної навчальної дисципліни обумовлений її соціальною роллю, сукупністю своєрідних обов'язків перед суспільством, найважливішими

напрямами й колом діяльності. Тобто будь-яка навчальна дисципліна чи наука виконує певні чітко означені завдання, виконує певні суспільні функції.

Функція (від лат. *function* – виконання) – роль, яку певний соціальний інститут, явище, процес виконує стосовно потреб суспільної системи.

Має свої функції й політологія, хоча з огляду на рухливість її предметної межі, тісний зв'язок із іншими суспільно-гуманітарними науками, вони не є виключно специфічними й неповторними, а, навпаки, досить схожі й близькі, принаймні за формою, з функціями таких дисциплін як філософія, соціологія, право, психологія тощо.

До основних функцій політичної науки, як правило, відносять:

- **Теоретико-пізнавальну** – пов'язану, з одного боку, з дослідженням природи, сутнісних рис суспільно-політичних процесів і явищ, певних тенденцій політичного життя, вивченням політичної реальності зіставленням її з уже існуючими соціально-політичними стандартами тощо, а з другого – зі своєрідним самопізнанням самої політичної науки, тобто, з формуванням її понятійно-категоріального апарату, предметної сфери, що зазнає постійних змін, наукового статусу, місця і ролі політології в системі суспільствознавчих наук;

- **Методологічну** – зорієнтовану на вибір, переосмислення, розробку засобів і прийомів аналізу складних і почасти суперечливих політичних явищ і процесів, які б сприяли встановленню істини і здійсненню гуманістичної політики. Тобто реалізація цієї функції дає можливість виявити систему соціально апробованих принципів і засобів раціонального пізнання політичної дійсності, правил і нормативів побудови політичної теорії і зразків організації практичної політичної діяльності;

- **Освітньо-виховну**, при реалізації якої найважливіші надбання політичної теорії й практики, базові знання про політику стають доступними широкому суспільному загалу. Вони вчать громадян розпізнавати різні види владних відносин, специфіку політичної влади, допомагають їм орієнтуватися у проблемах поділу державної влади, формах державного устрою й правління,

чітко розуміти свої громадянські права і обов'язки, тобто змінюють їхню політичну свідомість як основу політичної культури, яка й робить участь у політичних процесах свідомою й ефективною;

- **Прогностичну** (передбачувальну), яка на основі аналізу, опису та тлумачення фактів політичної реальності дає можливість виходу на спроби політичного прогнозу розвитку подій, процесів у політичній сфері. Ця функція полягає в пошуку відповіді на питання: якою буде політична діяльність у майбутньому і коли прийде час тим чи іншим політичним подіям? Результатом такого пошуку передусім є прогнози-гіпотези, в основі яких лежать як знання загальних тенденцій розвитку політичного розвитку, так і наявних загальних закономірностей суспільного розвитку взагалі;

- **Світогляду**, що полягає у пошуку відповіді на питання про те, яке місце і роль політичних явищ і процесів у системі уявлень людини про суспільство, світ як ціле, про своє місце в системі суспільно-політичних відносин і своєї ролі в політичних процесах. Бажаним результатом такого пошуку є розвиток політичної свідомості від її буденного рівня до науково-теоретичного, формування політичних ціннісних орієнтацій, допомога у визначенні політичної позиції громадянина, партії. І тут світоглядна функція близька до освітньо-виховної.

3. Становлення політології як науки та навчальної дисципліни.

Політична сфера є невід'ємною частиною життєдіяльності людини в соціумі. Політичні знання раніше за інших стали об'єктом інтересу мислителів минулого, бо функція політики пов'язана з основною суспільною метою-досягненням всезагального добробуту. Але майже до другої половини ХІХ-го сторіччя політологія не мала самостійного дисциплінарного статусу, а була складовою частиною соціальної філософії як вчення про політичну систему суспільства. Тому політологія одна з наймолодших суспільних наукових дисциплін. Її появу як правило, пов'язують із іменем Ф.Лейбера, який в 1857 році почав читати в колумбійському університеті (США) курс лекцій з політичної теорії і заснував кафедру історії політичної науки, яка стала

орієнтиром для відкриття у 80-х роках ХІХ сторіччя ряду інших кафедр політологічного профілю здебільшого на юридичних факультетах університетів США. У Європі першою спеціалізованою установою політичних досліджень стала Вільна школа політичних наук, що виникла у Франції в 1871 році.

Політологія успішно розвивалася і в інших європейських країнах, зокрема в Німеччині й Італії. Саме представників цих країн прийнято вважати класиками сучасної політології. Мова йде про видатного німецького соціолога й політолога М. Вебера, італійського політолога Г. Моско та В. Парето.

На початку ХХ сторіччя потужний розвиток політології спостерігається в першу чергу в США, де вже у 1903 було створено американську асоціацію політичних наук, яка започаткувала виникнення подібних асоціацій в інших країнах і в міжнародному масштабі. У 1943 році під згодою ЮНЕСКО було створено міжнародну асоціацію політичної науки, що об'єднала у своїх лавах більшість відповідних національних асоціацій.

Паралельно з формуванням і виокремленням політології як науки відбувалося становлення її як навчальної дисципліни. Як така вона вперше з'явилася в університетах США в середині ХІХ століття. У європейській вищій школі політологію почали викладати лише із середини ХХ століття.

СРСР, як інші соціалістичні країни, стояв осторонь загального процесу становлення і розвитку політології як науки і навчальної дисципліни. Теоретичні положення політології не вписувалися в основні постулати панівної в цих країнах марксистсько-ленінської ідеології. Тому аж до другої половини 80-х років у СРСР політологія не визнавалася за науку. Ставлення до політології почало змінюватися лише в період перебудови. У 1989 році Державний комітет СРСР з науки і техніки офіційно затвердив номенклатуру спеціальностей наукових працівників під загальною назвою «Політичні науки». У цей самий час політологію стали викладати у вищих навчальних закладах.

Відповідні процеси відбувалися і в Україні. З 1990 року політологію почали впроваджувати як навчальну дисципліну у вищих навчальних закладах. У 1994 році її було введено до переліку спеціальностей підготовки фахівців із

вищою освітою. Уперше підготовку фахівців-політологів було розпочато в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Нині підготовку політологів здійснюють більше, як у двох десятках вищих навчальних закладах державної і недержавної форм власності. Ключове значення має вивчення політології у вищій школі для студентів усіх спеціальностей, оскільки саме політична наука формує проінформовано громадянина, здатного та готового до політичної участі, належності до певних груп інтересів чи членство в політичних партіях, захисту своїх політичних прав та свобод.

Контрольні запитання та завдання

1. Що є предметом політології?
2. Які аспекти має політологія як наука і як навчальна дисципліна?
3. Схарактеризуйте наукові методи, які використовує політологія.
4. Визначте функції політичної науки.
5. Схарактеризуйте значення політології у сучасному житті.

Література:

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія: Навч. посіб. К., 2008.
2. Бебик В.М. Політологія для політика і громадянина: монографія. - К., 2003. - с.424
3. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. - К., 2006. - 480с.
4. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). - К., 2010. - 540с.
5. Морарь М.В. Політична освіта як фактор формування політичної культури українського суспільства // Гілея: науковий вісник. - Випуск 132 (№5) - Київ., 2018. - С. 356-360.